

Metody RWCT v 1. ročníku ZŠ

Škola: ZŠ Chlupova, Praha 5

Realizátor PDP: Blanka Staňková

Garant: Jana Hejčíková

Klíčová slova:

metody RWCT, čtení v 1. ročníku, čtení s porozuměním, práce s textem, tři fáze aktivního učení E – U – R

■ Anotace

Příklad popisuje možnost využití různých metod RWCT v hodinách čtení v 1. ročníku základní školy. Prostřednictvím těchto metod se žáci učí číst s porozuměním, o textu přemýšlet a pracovat s ním.

■ Kontext

Program RWCT – Reading and Writing for Critical Thinking – Čtením a psaním ke kritickému myšlení byl vyvinut konsorciem pro demokratické vzdělávání v USA. Na naši školu se dostal prostřednictvím OSF (Nadace Open Society Fund Praha – usiluje o rozvoj hodnot otevřené společnosti a o podporu demokracie) poprvé v roce 1998. Nyní je jeho garantem o.s. Kritické myšlení. Základním cílem tohoto programu je posílení demokracie v zemi a rozvoj kompetencí nutných pro fungování člověka v demokratické společnosti.

Od roku 2001 je naše škola oficiálním metodickým a tréninkovým střediskem metody Čtením a psaním ke kritickému myšlení (RWCT). Jsme první školou v ČR, která tento certifikát získala. Dlouhodobě spolupracujeme s českou sekcí mezinárodního programu, občanským sdružením Kritické myšlení. Několik učitelek z naší školy působí jako certifikované lektorky této metody, dvě jsou lektorkami mezinárodními. Pořádáme školení k uplatnění metod RWCT přímo v praxi a dílny k těmto metodám. Od zahájení práce střediska se v naší škole vystřídal velké množství pedagogů z ČR i ze zahraničí (školení, hospitace, ukázkové hodiny...). Výuka našich učitelů se natáčí na videokazety, které potom slouží jednak studentům PF a FF UK, jednak jako demonstrační materiál v dílnách pro učitele z celé ČR.

Jsme školou pouze s prvním stupněm a metody RWCT používáme ve všech předmětech a všech ročnících, protože jejich uplatňováním mimo jiné rozvíjíme klíčové kompetence a vychováváme přemýšlivé čtenáře.

■ Východiska

Čtení je základním prostředkem k získávání informací po celý lidský život. Nestáčí se naučit číst, žáci se musí učit o obsahu textů přemýšlet a rozumět jim. Čtení není jen předmětem studia, ale i prostředkem přemýšlení a učení. Čtení a čtenářská reakce na přečtené jsou cestou ke kritické analýze. Existuje přímé spojení mezi čtením a psaním. Pochopení tohoto spojení zlepšuje učení.

ČESKÝ JAZYK A DRAMATICKÁ VÝCHOVA

Promyšlené a strukturované využití čtení, psaní a diskuse vede k rozvíjení samostatného myšlení žáků, k podnícení potřeby i schopnosti celoživotního vzdělávání, tvořivého přístupu k novým situacím, ke schopnosti spolupracovat a respektovat názory druhých.

Důležitá je změna postavení učitele v procesu výchovy a učení a změna komunikace mezi učitelem a žáky a mezi žáky navzájem.

Aktivní učení se odehrává ve fázi evokace (**E**) – uvědomění si významu (**U**) – reflexe (**R**).

Evokace

Žáci si aktivně vybavují své dosavadní představy, zkušenosti, vědomosti a dovednosti.

Společně (žáci – učitel) se dozvídají, co již o tématu vědí nebo si myslí, že vědí.

Žáci se aktivně zapojují do výuky, přemýšlejí, používají jazyk k vyjádření myšlenek.

Vzbuzuje se u nich zájem a potřeba pracovat na daném tématu, formulovat otázky i nejasnosti.

Názorové rozdíly a rozdílné zkušenosti jsou motivací pro další učení.

Evokace může ukázat, že toho žáci už mnoho vědí.

Uvědomění si významu

Žáci se setkávají s novými informacemi a myšlenkami vztahujícími se k tématu.

Myšlenky uspořádávají, třídí, strukturují, dávají do souvislosti s dosavadním poznáním.

Nadále formulují nové otázky.

Pracují samostatně nebo ve spolupráci se svými spolužáky.

Reflexe

Žáci nové učivo dávají do souvislosti se zkušeností z evokace.

Diskutují, vyměňují si názory, přeformulovávají (mění) své chápání tématu.

Vznikají nové otázky.

Vzniká hlubší porozumění tématu, nová významová schémata.

Uvažují nad tím, co se naučili, pojmenovávají, jak se učili.

■ Cíle

Rozvíjení klíčových kompetencí

Používané metody rozvíjejí u žáků tyto dovednosti:

Kompetence k učení

- Operovat s obecně užívanými termíny, uvádět věci do souvislostí, propojovat do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí a na základě toho si vytvářet komplexnější pohled na společenské a kulturní jevy.

Kompetence k řešení problémů

- Vyhledávat informace vhodné k řešení problému, nacházet jejich shodné, podobné a odlišné znaky, využívat získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení. Samostatně řešit problémy, volit vhodné způsoby řešení.
- Kriticky myslet, činit uvážlivá rozhodnutí, být schopen je obhájit.

Kompetence komunikativní

- Formulovat a vyjadřovat své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřovat se výstižně, souvisle a kultivovaně v ústním projevu.
- Naslouchat promluvám druhých lidí, vhodně na ně reagovat, účinně se zapojovat do diskuse, obhajovat svůj názor a vhodně argumentovat.
- Rozumět různým typům textů a záznamů, reagovat na ně a tvořivě je využívat ke svému rozvoji a aktivnímu zapojení.

Kompetence sociální a personální

- Účinně spolupracovat ve skupině, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňovat kvalitu společné práce.
- Podílet se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívat k upevnování dobrých mezilidských vztahů. Přispívat k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápat potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu.
- Vytvářet si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje sebedůvěru a samostatný rozvoj.

Kompetence občanská

- Respektovat přesvědčení druhých lidí, být schopen vcítit se do situací ostatních lidí.

Kompetence pracovní

- Dodržovat vymezená pravidla, plnit povinnosti a závazky.
- Využívat znalosti a zkušenosti získané v jednotlivých vzdělávacích oblastech v zájmu vlastního rozvoje i své přípravy na budoucnost.

V popisovaných (realizovaných) hodinách čtení byly **rozdvíjeny tyto jazykové dovednosti (očekávané výstupy):**

- Číst s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti.
- Respektovat základní komunikační pravidla v rozhovoru.
- Pečlivě vyslovovat, opravovat svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost.
- V krátkých mluvených projevech správně dýchat a volit vhodné tempo řeči.
- Volit vhodné verbální a nonverbální prostředky v řeči.
- Na základě vlastních zážitků tvořit krátký mluvený projev.
- Vyprávět podle ilustrací jednoduchý příběh.
- Porovnávat slova podle zobecněného významu (děj, věc, okolnost, vlastnost).
- Vyjadřovat své dojmy z četby a zaznamenávat je.

Realizace

Pracovali jsme s textem z učebnice pro 1. ročník Tom a Mimi (z této učebnice jsou převzaty i obrazové přílohy).

Aktivita probíhala v měsíci dubnu, ve třech vyučovacích hodinách čtení, v různých dnech. Zúčastnilo se jí průměrně 25 žáků jednoho prvního ročníku.

1. hodina: Evokace – uvedení do tématu „pohádka“, první seznámení s novým textem.
2. hodina: Uvědomění si významu – řízené čtení textu a práce s ním.
3. hodina: Dokončení čtení textu, reflexe, náměty na práci s jinými pohádkami.

Potřeby a pomůcky:

- okopírovaný text pro každého žáka – bez názvu pohádky (aby v něm mohli podtrhávat; dopisovat atd.);
- kartičky s názvy pohádek (pro část Evokace připraví učitel);
- papír, tužky, pastelky.

Použité vyučovací metody:

1. struktura E – U – R

- dovoluje žákům jasně formulovat vlastní cíle učení
- udržuje aktivní účast
- podněcuje bohatou diskusi
- povzbuzuje žáky ke tvorbě a kladení vlastních otázek
- usnadňuje vyjadřování vlastních názorů žáků
- udržuje motivaci žáků ke čtení
- poskytuje atmosféru, ve které jsou názory respektovány
- rozvíjí schopnost žáků sžít se s hrdiny
- vytváří prostředí pro úvahu nad tím, jaké hodnoty žáci uznávají
- vytváří takovou atmosféru, z níž žáci vycítí, že se od nich očekává angažování v procesu kritického myšlení

2. řízené čtení (čtení po odstavcích – čte učitel nebo žáci, nahlas či potichu, otázky k textu, sdílení pocitů a názorů k přečtenému textu)

3. klíčová slova

4. párové sdílení (ve dvojici žáci prodiskutují problém, odpověď)

5. skupinové sdílení

6. diskuse

7. předvídání (na základě informací z textu se pokusit odhadnout vývoj dalšího děje)

8. dokončení příběhu (odhadnout či vymyslet konec příběhu)

I. vyučovací hodina

Evokace – celková

1. Sedíme v kruhu

Učitel: Co tě napadne, když se řekne POHÁDKA?

Každý žák v kruhu řekne jedno slovo.

Učitel: Jakou pohádku jste naposledy četli nebo poslouchali?

Každý žák v kruhu řekne název jedné pohádky.

2. Skupinová aktivita

Každý žák dostane na lístku papíru jedno z 12 hesel:

PERNÍKOVÁ	CHALOUPKA
ČERVENÁ	KARKULKA
ŠÍPKOVÁ	RŮŽENKA
SMOLÍČEK	PACHOLÍČEK
HRNEČKU	VAŘ
HLOUPÝ	HONZA

Počet lístků nutno přizpůsobit počtu žáků, možno pracovat ve dvojicích nebo připravit dvě sady lístků.

Úkoly:

- najdi kamarády, kteří mají na lístku druhou část názvu tvé pohádky;
- v nově vytvořené skupině vymyslete čtyři slova, která vystihují „vaší“ pohádku (nelze použít slova z názvu pohádky, např. POPELKA – holubi, tři oříšky, střevíček, ples – žáci hledají *klíčová slova* pohádky);
- uhodněte, o kterou pohádku se jedná;
- řekněte stručně její obsah.

Evokace – dílčí

3. Sedíme ve skupinách (podle názvů pohádek)

Otázky:

Mohlo to být v pohádce, kterou jsme si vyprávěli, i jinak?

Znáš nějakou pohádku, která je v různých knihách trochu změněná?

- společná diskuse

Uvědomění si významu – celkové i dílčí

Učitel: Dnes si jednu „jinou“ pohádku přečteme. Kromě známých pohádkových postav tam bude ještě Tom a Mimi. Podívejte se na první obrázek na vašem listě.

Úkoly:

- podle obrázku zjisti, kdo je Tom a kdo Mimi;
- párové sdílení ve dvojici;
- společná diskuse nad odpověďmi (Otázka: Proč si to myslíš?).

4. První čtení textu

Na výzvu učitele čtou žáci samostatně tichým čtením zadaný odstavec.

TEXT 1:

Tom šel s Mimi po lesní pěšince. Pěšinka byla stále užší a užší, až docela zmizela. Prodírali se hustým lesem. Najednou stáli ve vysokém kapradí. Za nimi les, před nimi paseka a na pasece – perníková chaloupka.

„To je krása!“ vydechli oba najednou.

Úkoly:

- přečti si první odstavec a doplň nad pohádku její název;
- párové sdílení;
- otázka: Kdo řekne všem název pohádky? (Textem musí doložit svoji odpověď.)

Reflexe – dílčí

5. Sedíme v kruhu

Otázky :

O čem jsme si dnes povídali?

Co si myslíš, že bude v příští hodině?

Jak se ti pracovalo?

Co se ti podařilo, nepodařilo?

2. vyučovací hodina

Evokace – dílčí

1. Sedíme v kruhu

Otázka: O čem jsme hovořili v minulé hodině?

Každý žák v kruhu řekne pouze jednu větu.

Uvědomění si významu – pokračování

2. Sedíme v lavicích

Úkoly:

- přečti si ještě jednou první odstavec;
- zavři oči a zkus si představit, že jsi tam taky (co vidíš, slyšíš, cítíš);
- společná diskuse s odkazy na text.

TEXT 2:

Z chaloupky vyšla shrbená babička. V patách jí důstojně kráčel kocour, černý jako uhel. Babička si sedla na lavičku před chaloupkou, kocour jí vyskočil na klín.

Tom a Mimi seděli příkrčení ve vysokém kapradí a ani nedutali.

Úkoly:

- přečti si druhý odstavec a podtrhni si další postavy, které v pohádce vystupují;
- párové sdílení.

Otázky:

Jaká byla babička?

Jaký byl kocour?

Úkoly:

- společná diskuse s odkazy na text;
- předvídání – Co asi bylo dál?;
- párové sdílení.

TEXT 3 a 4:

Babička hladí kocoura a povídá:

„Tak to vidíš, Čerte (kocour se jmenoval Čert), dnes zase nikdo nepřišel, a to se mi ty perníky tolik povedly.“

Čert na to: „Ale proč se nepřestěhujeme někam, kde jsou děti?“

„Na to už nemám odvalu, Čerte. Když jsem byla mladá, měla jsem chaloupku uprostřed vesnice. S velkou pecí. A jak to u nás vonělo! I z města si jezdili pro moje perníky. Pak jsem zestárla, shrbila se. Víš, že budu mít letos sto let? No, začali na mě pokřikovat, že jsem čarodějnice. Raději jsem šla lidem z očí. Upekla jsem tady tu chaloupku. Myslela jsem, že děti se budou dívat na ni, ne na mě, že si sem budou chodit pro perníčky.“

ČESKÝ JAZYK A DRAMATICKÁ VÝCHOVA

Úkoly:

- přečti si třetí a čtvrtý odstavec;
- otázka: Proč bydlí babička na samotě? (odpověď si podtrhni v textu);
- párové sdílení;
- společná diskuse s odkazy na text.

Otázky:

Znáš ve svém okolí také nějakého starého člověka?

Umíš si představit, jak se asi cítí?

Proč myslíš?

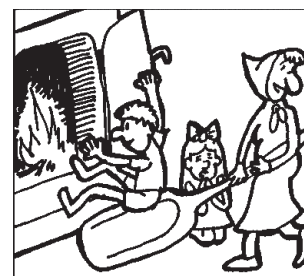
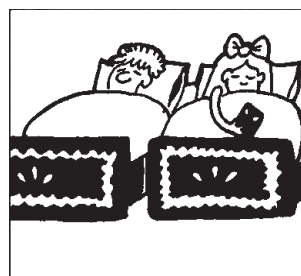
Jak bys mu mohl pomoci?

Jak se máme chovat ke starým lidem? Proč?

- společná diskuse

Úkol:

- zatím vynechej pátý odstavec a ve dvojici si podle obrázků zopakujte, jak to bylo v původní pohádce O perníkové chaloupce.

TEXT 5:

„A proč nechodí?“ ptá se Čert.

„To je taky taková historie,“ povídá babička.

„Přišly sem kdysi dvě děti, chlapec a děvče. Zabloudily. Nakrmila jsem je, přespaly v perníkových postýlkách. A víš, co pak o mně ostatním vyprávěly? Že jsem je chtěla strčit do pece a sníst. Od té doby jsi přišel už jen ty.“

Úkoly:

- přečti si pátý odstavec a porovnej s původní pohádkou (co bylo stejné, podtrhni modře, rozdíly podtrhni zeleně);
- párové sdílení;
- společná diskuse s odkazy na text.

Reflexe – dílčí

3. Sedíme v kruhu na koberci

Otázky:

Co se vlastně stalo?

Jak nazýváme takové jednání? (POMLUVA)

Zažil jsi někdy něco podobného?

Jak ses cítil?

Co jsi udělal?

- společná diskuse;
- otázka: Jak to asi dopadne?;
- párové sdílení (*předvídání děje*).

3. vyučovací hodina

Evokace – dílčí

1. Sedíme v lavicích

Úkoly:

- ve skupinách si zopakujte příběh pohádky;
- každá skupina si vymyslí a napíše, jak by mohl příběh dopadnout (*předvídání děje*);
- stručná prezentace skupin.

Uvědomění si významu – pokračování

Učitel: „V dnešní hodině se dozvíme, jak příběh opravdu dopadl.“

TEXT 6:

Babička zmlkla, ještě chvíli hladila kocoura a pak vešli oba zpátky do chaloupky.

„Tome, takto to přece nemůžeme nechat,“ povídá Mimi.

„To víš, že ne.“ Tom vzal Mimi za packu a nesměle zaklepal na perníkové dveře. Babička vůbec nebyla ježibaba, byla to prostě stará, vrásčitá, shrbená babička. Z hostů měla takovou radost, že jí vstoupily slzy do očí. A ta hostina!

Srdíčka, hvězdičky, prasátka, princezny...

No, umíte si to jistě představit.

Úkol:

- přečti si šestý odstavec a napiš si, jestli se ti závěr líbí – nelíbí a proč.

Reflexe – dílčí

Úkoly:

- namaluj, jak podle tebe vypadala babička z původní pohádky a jak vypadá babička z dnešní pohádky;
- dopiš k jednotlivým postavám vlastnosti (Jaká byla babička?);
- výstava a prohlídka kreseb a diskuse nad nimi (Je nějaký rozdíl? Jaký? – doklady z textu).

TEXT 7:

Tom a Mimi si nacpali všechny kapsy perníkem a alou domů. Povědět všem dětem, kudy vede cesta k perníkové chaloupce.

Úkol:

- přečti si poslední odstavec a řekni – Jak to vyřešil Tom a Mimi?

Reflexe – celková

Otázky:

Dopadl příběh, jak jste si mysleli? Splnilo se vaše očekávání?

- každý žák si pro sebe napíše ANO – NE (a proč).

Jak by se babičce dalo pomoci?

- skupinové sdílení;
- každá skupina se domluví na jednom způsobu řešení;
- prezentace řešení a diskuse nad nimi.

Hodnocení – sebehodnocení

Otázky: (*namaluj si „usměvátka“ jako odpověď na otázky*)

Jak se ti pohádka líbila?

Jak se ti pracovalo?

Jak jsi spolupracoval s ostatními?

Jak jsi plnil zadané úkoly?

- diskuse nad dobrovolnými odpověďmi

Další možné aktivity navazující na práci s přečtenou pohádkou:

- podobným způsobem pozměnit děj jiné známé pohádky;
- pokusit se změnit kladné a záporné vlastnosti hrdinů i u jiných pohádek (Jak by to potom bylo?).

■ Výsledky uskutečněného příkladu dobré praxe, shrnutí a zhodnocení

Zaměřila jsem se na reflexi naplňování očekávaných výstupů, protože klíčové kompetence se utvářejí a rozvíjejí postupně a není tedy nutné hodnotit, zda vše obsáhli všichni žáci v jedné konkrétní hodině.

Naplňování očekávaných výstupů:

- 1. Čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti.** Díky úkolům a následným diskusím většina žáků textu porozuměla.
- 2. Respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru.** Teprve se učíme. Z mé strany je potřeba stále důsledně dbát na dodržování pravidel pro diskusi, která jsme si společně vytvořili. (1. Mluvím nahlas a zřetelně. 2. Poslouchám, co říká kamarád. 3. Neskáču nikomu do řeči. 4. Nebojím se zeptat. 5. Respektuji názor druhého.)
- 3. Pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost.** Toto žáci 1. ročníku ještě nezvládají a musím je tedy upozorňovat na chyby sama. Zatím však ani já nemám ujasněno, do jaké míry vstupovat dětem do toku jejich myšlenek. Pro mě osobně je zatím důležitější, že mají potřebu a odvahu se vyjádřit. Bojím se, že častým opravováním ztratí chuť promluvit. Jde tedy o individuální přístup k jednotlivým žákům.
- 4. V krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči.** Dovednost postupně nacvičujeme.
- 5. Volí vhodné verbální a nonverbální prostředky v řeči.** Dovednost postupně nacvičujeme.
- 6. Na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev.** Toto se velmi dařilo. Uvědomila jsem si, jak obrovskou potřebu mají žáci se k danému problému vyjádřit a kolik vlastních zkušeností mají. Jestliže je téma osloví, jsou schopni o věci diskutovat dlouho a se zaujetím. Tady hrozí nebezpečí pro učitele. Dilema, kdy už diskusi ukončit, a tedy nevyslyšet všechny názory žáků. V takovém případě se mi osvědčilo stanovit pravidla ukončení diskuse. (Např. poslední tři žáci, poslední minuta atd.)
- 7. Vypráví podle ilustrací jednoduchý příběh.** Protože se od začátku roku snažím vytvořit bezpečné prostředí pro jejich vyjádření a podporovat jejich fantazii heslem „Nic není špatně!“, splnili tento úkol bez problémů.
- 8. Porovnává slova podle zobecněného významu (děj, věc, okolnost, vlastnost).** Učíme se. Žáci dokázali z textu zobecnit, že problémem byla pomluva.
- 9. Vyjadřuje své dojmy z četby a zaznamenává je.** Žáci se učili orientovat se ve svých pocitech a pojmenovat je. Pomocí kresby rozlišili vlastnosti ježibaby a staré babičky.

Téma žáky velmi zaujalo. Je však náročné, a proto je vhodné, rozdělit práci do několika vyučovacích hodin. Uvedené časové členění je jednou z možností a je možné jej upravit podle vyspělosti a pracovního tempa žáků dané třídy.

Popsané způsoby práce s textem, které jsem uvedla v tomto příkladu, mohou využít vyučující různých ročníků. Mohou práci se žáky tvořivě obměňovat výběrem zadávaných úkolů i výběrem vhodných textů. Řízeného čtení lze velmi dobře využít při práci s *naučným textem* ve vyšších ročnících 1. stupně (např. ve vlastivědě, přírodovědě), na které pak navážou vyučující 2. stupně. Průpravou pro tuto práci je právě uváděný PDP, kdy děti pracují s uměleckým textem, který je jim v tomto věkovém období bližší, a získávají tak potřebné dovednosti pro práci s texty náročnějšími.

■ Zdroje informací a literatura

MIKULENKOVÁ, H. *Tom a Mimi. Já, já čtu!* Olomouc: Prodos, 1993.

Odkazy na RWCT: www.kritickemysleni.cz

Zajímavé články, metodické náměty, obsahy jednotlivých čísel časopisu Kritické myšlení, přehled akcí, školení a kurzů.

■ Odkaz na kontaktní osobu

Mgr. Blanka Staňková

e-mail: blankastan@seznam.cz